

АНОТАЦІЯ

Матат А.В. Принципи конституційного права: системно-функціональний аналіз. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021.

Дисертація є першим комплексним дослідженням, яке присвячено проблематиці конституційних принципів, їх системно-структурних і функціональних особливостей. Для досягнення цілей дослідження, автор проаналізував дані української правничої доктрини, наукові джерела західних вчених, світові конституції та конституційні акти, закони, а також акти конституційних (верховних) судів. Зазначене сприяло розкриттю запропонованої теми та формулюванню відповідних висновків.

Загалом, структура дисертаційного дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднані вісьмома підрозділами, висновками, списком використаних джерел та додатків.

Вступ висвітлює усі необхідні елементи, які відображають актуальність теми, предмет, об'єкт, мету, завдання, а також інші структурні частини, що характеризують представлену авторську наукову розвідку.

Розділ 1 «Принципи у конституційному праві: методологічний аспект» присвячений дослідженню принципів конституційного права в системі правового регулювання, а також співвідношенню понять «конституціоналізм» та «конституційне право» в контексті аналізу конституційних принципів.

Зазначені положення детально розкрито у підрозділах:

1.1. «Принципи конституційного права в системі правового регулювання», де автор розглядає загальнотеоретичні підходи до системи права, а також принципів права, які відіграють важливу роль в системі права. Досліджуються принципи та цінності у праві, а також їх конституційний вимір. Окремо увага приділяється конституціоналізації верховенства права як

конституційного принципу. Розглянуто дискусію в межах розуміння категорій «верховенство права» і «правовладдя», а також обґрунтовується роль конституційних принципів у системі джерел права.

У підрозділі 1.2. *«Конституціоналізм vs конституційне право: дискурс про конституційні принципи»* автор звертається до аналізу двох основаних понять «конституціоналізм» та «конституційне право», в межах яких науковці досліджують принципи, які називають конституційними. Поняття «конституціоналізм» розглядається з точки зору ідеї про обмежене правління, яка з часом сформувалась у доктрину, в якій розвиваються різні підходи до розуміння принципів конституційного права (зокрема: поділ влади, демократія, рівність, справедливість та інші). Для цього, автор аналізує не лише дані української правничої доктрини з цієї проблеми, а також вивчає публікації західних вчених, які досліджують багатоаспектний зміст категорії «конституціоналізм». Автор окремо наголошує, що конституційне право є основою системи національного права, адже завдяки універсальним конституційним принципам, конституційне право однаковою мірою впливає на сфери публічного і приватного права.

Розділ 2 *«Обґрунтування принципів конституційного права: системно-структурна характеристика»* присвячено вивченню конституційного ладу як системи конституційних принципів. Також окремо досліджуються фактори, що впливають на формування принципів конституційного права. Автор пропонує виокремлення типів і моделей конституційних принципів, які функціонують в умовах демократії.

Такі положення розкрито у наступних підрозділах:

У підрозділі 2.1. *«Конституційний лад як система конституційних принципів»* висвітлюється проблема систематизації конституційних принципів та звертається увага на поняття «конституційний лад», за допомогою якого автор розкриває питання системи конституційних принципів. Крім того, автором звертається увага на аналоги категорії «конституційний лад» в порівняльно-правовому аспекті (зокрема «конституційний порядок»,

«конституційна система», «конституційні принципи» тощо). Також розглядається конституційне закріплення принципів, що стає можливим через дослідження окремих конституцій демократичних держав.

Підрозділ 2.2. *«Фактори, що впливають на формування принципів конституційного права»* автором розкрито через вивчення таких понять, як конституційна ідентичність, конституційна традиція та глобалізація, які мають окреме значення в контексті системно-структурного та функціонального аналізу конституційних принципів у межах дослідження теми.

Підрозділ 2.3. *«Типи (моделі) принципів конституційного права в умовах демократії»* включає в себе вивчення деяких країн з числа англо-саксонської, американської та континентальної систем права. В цій частині автор проводить аналіз англо-американського і європейського (континентального) типів принципів конституційного права. Звертається увага на те, що в зазначених типах функціонують окремі моделі досліджуваних принципів. Таким чином, автор виділяє та доводить функціонування англійської, американської, німецької, французької, української моделей конституційних принципів.

В розділі 3 *«Інтерпретація конституційних принципів, як їх функціональна особливість»* автором досліджено проблематику функціонального аспекту принципів конституційного права. Так, йдеться про загальні засади тлумачення (інтерпретації) в конституційному праві, особливості тлумачення конституцій та правил інтерпретації конституційних принципів як належної юридичної аргументації в актах конституційних (верховних) судів.

Названі положення деталізовано в окремих підрозділах:

У підрозділі 3.1. *«Загальні засади тлумачення (інтерпретації) в конституційному праві»* досліджуються теоретичні та практичні складові тлумачення права, а також судового тлумачення й інтерпретаційної діяльності органів конституційної юрисдикції. Автор розглядає тлумачення як інструмент пізнання права, а також на прикладах практики закордонних

конституційних (верховних) судів доводить розвиток та становлення принципів конституційного права.

В підрозділі 3.2. *«Тлумачення конституцій: об'єкт, принципи, способи та межі»* автор вивчає особливості конституційних текстів як об'єкту інтерпретації принципів конституційного права, адже конституції фіксують імпліцитну (неявну) та експліцитну (явну) систему цінностей і принципів. З цією метою окремо досліджується преамбула як структурна частина конституційного тексту та її роль як інструментарію для тлумачення конституції. Крім того, вивчаються принципи та основні способи тлумачення конституцій, а також автором розглядаються межі тлумачення, оскільки інтерпретація не може порушувати сутнісний зміст конституційно захищених цінностей і принципів.

Підрозділ 3.3. *«Конкуренція між конституційними принципами та належна юридична аргументація»* торкається проблематики балансування конституційних принципів. Автор наголошується, що конкуренція між конституційними принципами є однією із характерних особливостей їх функціонування у відповідній юридичній справі, яка розглядається в рамках конституційного контролю конституційним (верховним) судом. Насамкінець, застосування конституційних принципів у судових рішеннях сприяє належному рівню їх юридичної аргументації. Таким чином, увага приділяється правилам інтерпретаційної діяльності в контексті застосування конституційних принципів конституційними (верховними) судами у процесі аргументації своїх рішень.

Ключові слова: принципи права, принципи конституційного права, конституційні принципи, конституційні цінності, конституціоналізм, конституційне право, конституції, конституційні акти, конституційний лад, конституційна ідентичність, конституційна традиція, глобалізація, типи (моделі) принципів конституційного права, органи конституційної юрисдикції, конституційний контроль, інтерпретація конституційних принципів, конкуренція між принципами.

ABSTRACT

Matat A.V. Principles of constitutional law: system-functional analysis. – Qualifying scientific work presented as a manuscript.

A thesis presented for a degree of Doctor of Philosophy in specialty specialization 081 “Law” (08 – Law). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2021.

Ph.D. thesis is the first complex research devoted to the problems of constitutional principles, their system-structural and functional features. The author analyzes the findings and recommendations of Ukrainian legal doctrine, scientific sources of Western researchers, world constitutions and constitutional acts, some laws, and decisions of constitutional (supreme) courts. This contributed to the disclosure of the research topic and the formulation of relevant conclusions.

The structure of this scientific work meets the requirements for such a science paper, and therefore consists of an introduction, three sections, which are combined into eight subsections, conclusions, a list of used sources, and annexes.

The *introduction* covers all the structural elements that reflect the relevance of the topic, subject, object, purpose, tasks, as well as other parts that characterize the presented qualifying scientific work.

Section 1 “*Principles in constitutional law: methodological aspect*” is devoted to the study of the principles of constitutional law in the system of legal regulation, and correlates constitutionalism and constitutional law in the context of the analysis of constitutional principles.

These provisions are detailed in the following subsections:

1.1. “*Principles of constitutional law in the system of legal regulation*”, where the author considers the general theoretical approaches to the legal system, along with the principles of law that form the basis of the legal system. The principles and values in law, as well as their constitutional dimension, are considered. Attention is paid to the constitutionalization of the rule of law as a constitutional principle. A discussion on the “rule of law” and its current translation in the Ukrainian legal

doctrine. The role of constitutional principles in the system of sources of law is substantiated.

In subsection 1.2. *“Constitutionalism vs constitutional law: a discourse on constitutional principles”* the author in a new way offers to analyze two basic concepts, within which science mentions the principles that can be considered constitutional. Besides, the author analyzes the concept of “constitutionalism” in terms of the idea of limited government, which over time has developed into a doctrine in which theories of constitutional principles (separation of powers, democracy, equality, justice, etc.) are developed. The author analyzes the Ukrainian development of this issue in doctrine, and refers to the publications of Western scientific concerning the study of the category of “constitutionalism”. In this part of the study, the author emphasizes that constitutional law is the foundation of the legal system, and therefore its principles should be considered universal, and equally affecting public and private law.

Section 2 *“Substantiation of the principles of constitutional law: system-structural characteristics”* is devoted to the study of the constitutional order as a system of constitutional principles. In addition, the factors influencing the formation of the principles of constitutional law are studied, and it is also proposed to single out the types of models of constitutional principles that function in a democracy.

The following provisions are disclosed in the next subsections:

Subsection 2.1. *“Constitutional order as a system of constitutional principles”* highlights the disclosure of the issue of systematization of constitutional principles through the concept of “constitutional order”. The author draws attention to the analogs of the categories “constitutional order” in the comparative legal aspect (in particular, “constitutional system”, “constitutional principles”, etc.). It also addresses the constitutional consolidation of the principles achieved by the author through the analysis of constitutions in the current democratic countries.

Subsection 2.2. *“Factors influencing the formation of the principles of constitutional law”* the author reveals through the analysis of constitutional identity, constitutional tradition, and globalization, and other aspects that are important in the

context of system-structural and functional methods of studying constitutional principles.

Subsection 2.3. *“Types (models) of principles of constitutional law in a democracy”* involves the study of some countries with the Anglo-Saxon, American, and continental legal systems. The author conducts research on Anglo-American and European (continental) types of principles of constitutional law. Within these types are different models, which are considered by examples English, American, German, French, Ukrainian models of constitutional principles.

In section 3 *“Interpretation of constitutional principles as their functional feature”* the author explores the issue of the functional aspect of the principles of constitutional law. Thus, is being explored the general principles of interpretation in constitutional law, the peculiarities of the interpretation of constitutions, and rules for the interpretation of constitutional principles as proper legal reasoning in the acts of the constitutional (supreme) courts.

These provisions are detailed in the next subsections:

In subsection 3.1. *“General principles of interpretation in constitutional law”* examines the theoretical and practical components of the interpretation of the law, as well as judicial interpretation and interpretive activities of the bodies of constitutional jurisdiction. The author proposes to consider interpretation as a tool of knowledge of the law, besides the practice of constitutional (supreme) court develops and shapes the principles of constitutional law.

In subsection 3.2. *“Interpretation of constitutions: object, principles, methods, and limits”* the author studies the features of constitutional texts, which are the object of interpretation and explanation of constitutional principles, as they fix the implicit and explicit system of values and principles. The preamble is studied as a structural part of the constitutional text, which in the legal sense can be a tool for interpreting the constitution. The principles and basic approaches of interpreting constitutions are studied, and limits of interpretation, after all the interpretation cannot violate the essential content of constitutionally protected values and principles.

Subsection 3.3. “*Competition between constitutional principles and proper legal reasoning*” refers to the issue of balancing constitutional principles because one of the practical features of their functioning is competition in the relevant legal case, which is considered by constitutional or supreme courts. Finally, the application of constitutional principles in court decisions properly aligns with their legal reasoning. It is from this standpoint that attention is paid to the rules of interpretive activity in the context of the application of constitutional principles by constitutional (supreme) courts in the process of reasoning decisions.

Keywords: principles of law, principles of constitutional law, constitutional principles, constitutional values, constitutionalism, constitutional law, constitutions, constitutional acts, constitutional order, constitutional identity, constitutional tradition, globalization, types (models) of principles of constitutional law, bodies of constitutional jurisdiction, constitutional control, interpretation of constitutional principles, competition between principles.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

***Статті у періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації Економічного Співробітництва та
Розвитку та Європейського Союзу:***

1. Matat A. Interpretation of principles of constitutional law. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2021. № 3. P. 49-56.
2. Matat A. Human dignity as a constitutional value, constitutional principle, constitutional right. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 4. P. 65-68.

***Статті у наукових виданнях,
включених до переліку наукових видань України:***

3. Матат А. В. Обґрунтування конституційних принципів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2021. Випуск 2(117). С. 54-58.
4. Матат А. В. Про український конституціоналізм та його розвиток в період відновлення незалежності України. *Вісник Київського національного*

університету імені Тараса Шевченка. *Юридичні науки*. 2021. Випуск 3(118). С. 73-76.

5. Матат А. В. Людська гідність як правова цінність у німецькій доктрині: ракурс проблематики. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 76. С. 101-105.

6. Матат А. В. Дослідження людської гідності в українській доктрині: про цінність та конституційне закріплення. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 77. С. 183-187.

7. Матат А. В. Людська гідність у правових позиціях Конституційного Суду України. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 78. С. 119-125.

8. Матат А. Конституційна скарга як інструмент захисту соціальних прав людини, гарантованих Конституцією України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018 №1. С. 121-127.

9. Матат А. В. Принципи права в системі джерел конституційного права України (від ідеї до самостійного джерела). *Право і громадянське суспільство*. 2017. № 1-2. С. 4-24.

10. Матат А. Принципи у конституційному праві: загальнотеоретичний аспект. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 4. С. 51-57.

11. Матат А. В. Категорія «джерело права» в аспекті дослідження науки конституційного права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 47. Том 1. С. 85-88.

12. Матат А. В. Загальні принципи права як сучасне джерело конституційного права України. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 426-430.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

13. Матат А. Конституційні принципи як обмеження дискреційних повноважень органів публічної влади. *Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 20 червня 2021 р.)* / Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, ВГО «Асоціація українських правників». Київ: «Видавництво Людмила», 2021. С. 92-94.

14. Матат А. В. Принципи тлумачення Конституції у працях професора Ю. М. Тодики. *Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування в юрисдикційній практиці. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (11 червня 2021 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво “Права людини”», 2021. С. 50-51.*

15. Матат А. «Конституційний лад» та його аналоги в порівняльному конституційному праві. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 року) у 2 т. / За заг. ред. к.ю.н., доц. Г. З. Огнев'юк, к.ю.н. А. В. Айдинян. К., 2021. Т. 1. С. 93-94.*

16. Матат А. В. Про людську гідність як конституційну цінність та дизайн статті 3 Конституції України. *Конституційний дизайн: від макро до мікро рівня. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (19 червня 2020 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2020. С. 135-137.*

17. Матат А. В. Вплив конституційних принципів на формування громадянського суспільства в Україні. *Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства в Україні та зарубіжних державах: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2019 р.) / Кафедра конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Навчально-науковий центр романського права. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. С. 182-185.*

18. Матат А. В. Конституційні принципи та доктрина верховенства права: про спільні точки перетину. *Верховенство права очима правників-*

початківців: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів (м. Одеса, 23 листопада 2019 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна; А. С. Гуменюк, Ю. Д. Батан [та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019, С. 134-137.

19. Матат А. В. Правові принципи та парадигма сучасного конституційного права (український контекст). *Парадигми конституційного права: історія та сучасність. XII Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (1-2 листопада 2019 року)* / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Права людини», 2019. С. 74-76.

20. Матат А. В. Цінність прав людини: до дискусії про їх сучасний вимір. *Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст. XI Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (26-27 жовтня 2018 року)* / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво “Права людини”», 2018. С. 57-59.

21. Матат А. В. Реалізація права на доступ до публічної інформації в умовах функціонування принципів відкритості та прозорості діяльності держави. *Актуальні проблеми захисту інформаційних прав особи в умовах технологічних викликів та цифрової реальності: мат. Міжнарод. наук.-практ. конф.* За заг. ред. І. С. Гриценка, М. І. Смоковича, м. Київ, 17-18 вересня 2019 року. Херсон: ВД «Гельветика», 2019. С. 159-163.

22. Матат А. Постановка проблеми дослідження принципів конституційного права. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 року)* / Редкол.: докт. юрид. наук, проф. І. С. Гриценко (голова), канд. юрид. наук І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 2-х томах. Том 1. К., 2018. С. 71-73.

23. Матат А. Принципи конституційного права крізь призму сучасного українського конституціоналізму. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: збірник матеріалів учасників Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, 27 квітня 2018 року)*. Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 162-166.

24. Матат А. В. Значення принципів конституційного права України в сучасних умовах. *Проблеми правового забезпечення децентралізації в Україні: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 5 квітня 2018 року*. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 121-124.

25. Матат А. В. Верховенство права як конституційний принцип. *Верховенство права очима правників-початківців: матеріали всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 листопада 2017 р.)* / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 57-60.

26. Матат А. В. Конституція України в контексті втілення загальних принципів права. *Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм. X Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (27-28 жовтня 2017 року)* / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво “Права людини”», 2017. С. 72-73.

27. Матат А. В. Принципи у конституційному праві (загальні питання та ключові пріоритети). Від громадянського суспільства – до правової держави: *Тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 175-178.

Опублікована праця в збірнику наукових статей:

28. Матат А. В. Конституція України: до дискусії про місце в системі джерел адміністративного права. *Питання адміністративного права. Книга 3* / [відп. за вип. Н. Б. Писаренко]. Харків: Право, 2019. С. 176-188.